

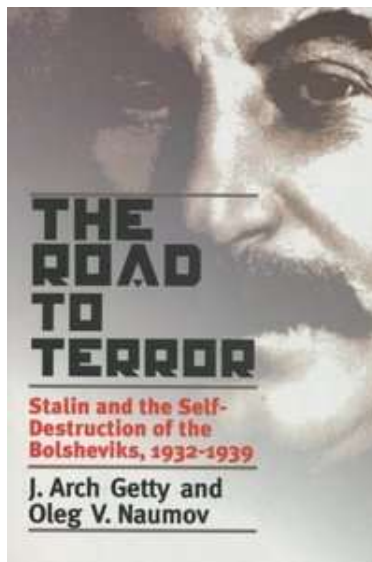
Historien om Alexander Julevitj Tivel

Historikern J Arch Getty och utrensningarna i Sovjet 1936-38

Av Martin Fahlgren

Den amerikanske historieprofessorn J. Arch Getty har länge varit en favorit bland nutidens Stalin-apologeter och -försvarare. Ett sådant exempel är ”r-aren” (medlem i Kommunistiska Partiet) Mario Sousa, som i en artikelserie i *Proletären* 1998, använde Getty som viktigaste källa för att ”bevisa” att de omfattande blodiga utrensningarna i Stalins Sovjet under 30-talet i själva verket var en av ”antikommunisterna” fabricerad myt. Artikelserien gavs senare även ut i broschyrform under den (självironiska?) rubriken *Sanningen som kom bort*.¹

Sousa använder Gettys tidiga forskning för att ”bevisa” att den ”verkliga” omfattningen av utrensningarna var nästan bagatellartad i jämförelse med de siffror som forskare likt Robert Conquest tidigare hade redovisat. Idén att utnyttja Getty kom förmodligen från den amerikanska stalinistiska organisationen *Progressive Labor Party, PLP* (vars politik för övrigt har mycket få likheter med r:s, men det är en annan historia). Våren 1981 publicerades i *PL Magazine* en artikel med rubriken *Cleaning House in the Bolshevik Party* med underrubriken *The ”Great Purges” Reconsidered: The Soviet Communist Party 1933-1939, by J. Arch Getty*.² Den handlade om Gettys doktorsavhandling (1979), där Getty framträdde som en ”historierevisionist” som försökte ta ett nytt grepp på utrensningarna i Sovjet där han på ett radikalt sätt ifrågasatte de hittills gjorda uppskattningarna av utrensningarnas omfattning. Detta passade givetvis Stalin-anhängarna utmärkt: Getty och hans forskningsgrupp beskrevs som ärliga borgare som ”ställer yrkeshedern i första rummet och inte låter sig köpas i propagandasyfte”, som Mario Sousa skriver i sin artikelserie.

Det som är tråkigt för Sousa & Co är att Getty och hans forskningsgrupp nu i över 20 år trängt in i detalj i de öppnade sovjetiska arkiven. Och resultatet? Jo, om Sousa är läskunnig och tar del av den senaste ”rapporten” från J Arch Getty och Oleg V. Naumov, *The Road To Terror*³, då får han nog flytta över Getty & Co till de oärligas sida, ty de siffror som man nu kommit fram till är fortfarande betydligt lägre än t ex Conquests, men de har stigit avsevärt. Det är riktigt att Gettys ursprungliga siffror, som byggde på uppskattningar och inte arkivforskning, var mycket lägre, av en helt annan, mycket mindre storleksordning: De nya siffrorna – som är baserade på de sovjetiska arkiven – är

¹ Se artikelserien [KPML\(r\) och Stalins terror](#) av Laurence Coates, som i detalj synar ”Sanningen som kom bort”.

² PLP-artikeln finns på webbadressen www.plp.org/pl_magazine/purges.html

³ J. Arch Getty and Oleg V. Naumov: *The Road to Terror – Stalin and the Self-Destruction of the Bolsheviks, 1932-1939*, Yale University, 1999

faktiskt närmare Conquests än de siffror Getty redovisade i sin första avhandling (se följande not för en jämförelse mellan Gettys och andra uppskattningar terrorns omfattning).⁴

Det beklagliga med sådana som Sousa är att de inte är intresserade av den *objektiva* sanningen, utan de väljer bara ut de fakta som stämmer överens med de egna fördomarna eller förutfattade meningarna – precis motsatsen till den vetenskapliga metoden, som innebär att man tar ”fakta” på allvar tills dess man verkligen kan *bevisa* att de är felaktiga eller korrekta. Att som Sousa döma ut i princip allt det som t ex Conquest skrivit, därför att Getty & Co (tidigare) kom fram mycket lägre siffror när det gällde utrensningarna och att Conquest är reaktionär (han är en f d kommunistparti-medlem), det är inget övertygande argument – det duger för de som inte är intresserade av fakta och

⁴ På nätet har det förekommit diskussioner om Moskvarättegångarna och ”den stora terrorn”, där personer som uppenbarligen inspirerats av Sousa citerar ur *The Road to Terror* som stöd för tesen att utrensningarna i Sovjet var OK – detta uppenbarligen utan att förstå ett smack av vad dom läst. Vi ska i kommande artiklar ta upp exempel på detta, här ska vi bara redovisa några av Gettys resultat och jämföra med några andras (bl a Conquests).

Getty & Co anger att närmare 1,6 miljon arresterades för politiska brott under 37-38. Totala antalet lägerfångar och landsförvisade (främst till Sibirien) uppskattar Getty till runt 3,5 miljoner som maximum, vilket f ö stämmer överens med de siffror som den sovjetiske historikern Dmitrij Volkogonov kommit fram till, medan Conquests antal för samma klientel varierar mellan 5 och 8 miljoner – här skiljer sig alltså Getty och Conquest ganska mycket (1,5 – 4,5 milj, beroende på vilka av Conquests siffror man väljer). När det gäller antalet avrättade under samma år är skillnaderna betydligt mindre: drygt 680,000 (Getty) resp 1 miljon (Conquest). Se *Appendix One* i Gettys bok, där olika forskares beräkningar om antalet offer för terrorn jämförs och diskuteras (siffrorna ovan har hämtats däriifrån). Se även tabellen från Gettys bok (sid 589), som återges nedan.

När det gäller siffermaterialet så är givetvis Gettys på ett helt annat sätt än t ex Conquests grundade på tillgängliga fakta. Conquest bygger på mer eller mindre bra uppskattningar, på indicier och på andrahandskällor – detta kombinerat med att Conquest är en reaktionär borgare, som gör att han givetvis har en tendens att ”avrunda uppåt”, ”plussa på” lite extra snarare än att hålla tillbaka (Conquest är dock långt ifrån värst i dessa avseenden, t ex anger Olga Shatunovskaja antalet lägerfångar till 20 miljoner, medan författaren Solzjenitsyn ger ännu högre siffror). I motsats till Conquest m.fl bygger Getty & Co på faktiska dokument och varför siffrorna på ett helt annat sätt är förankrade i verkligheten – däremot är givetvis inte heller deras siffror slutgiltiga och troligtvis är de för låga, eftersom att man dels inte har haft tillgång till alla arkiv och dels så finns säkert inte allt dokumenterat. Den fullständiga sanningen kommer vi därför aldrig att få, däremot så har Getty & Co:s forskning givetvis givit en mycket bättre insyn i det hela – förmodligen har vi nu en ganska god bild av omfattningen av terrorn och i fortsättningen bör den historiska forskningen inrikta sig mer på att undersöka orsakerna till terrorn i st för att jaga siffror.

Tabellen nedan är hämtad från Gettys bok (sid 589) och visar vilka siffror man kommit fram till genom studier av sovjetiska arkiv.

Table 5. Secret Police (GPU, OGPU, NKVD) Arrests and Sentences, 1921-39

Year	Arrests				Sentences				
	Total	For "counter- revolutionary" crimes	For "anti-Soviet agitation"	Other	Convictions	Shot	Camps and prison		
		Exiled	Other						
1921	200,271	76,820		123,451	35,829	9,701	21,724	1,817	2,587
1922	119,329	45,405	0	73,924	6,003	1,962	2,656	166	1,219
1923	104,520	57,289	5,322	47,231	4,794	414	2,336	2,044	0
1924	92,849	74,055	0	18,794	12,425	2,550	4,151	5,724	0
1925	72,658	52,033	0	20,625	15,995	2,433	6,851	6,274	437
1926	62,817	30,676	0	32,141	17,804	990	7,547	8,571	696
1927	76,983	48,883	0	28,100	26,036	2,363	12,667	11,235	171
1928	112,803	72,186	0	40,617	33,757	869	16,211	15,640	1,037
1929	162,726	132,799	51,396	29,927	56,220	2,109	25,853	24,517	3,741
1930	331,544	266,679	0	64,865	208,069	20,201	114,443	58,816	14,609
1931	479,065	343,734	100,963	135,331	180,696	10,651	105,683	63,269	1,093
1932	410,433	195,540	23,484	214,893	141,919	2,728	73,946	36,017	29,228
1933	505,256	283,029	32,370	222,227	239,664	2,154	138,903	54,262	44,345
1934	205,173	90,417	16,788	114,756	78,999	2,056	59,451	5,994	11,498
1935	193,083	108,935	43,686	84,148	267,076	1,229	185,846	33,601	46,400
1936	131,168	91,127	32,110	40,041	274,670	1,118	219,418	23,719	30,415
1937	936,750	779,056	234,301	157,694	790,665	353,074	429,311	1,366	6,914
1938	638,509	593,326	57,366	45,183	554,258	328,618	205,509	16,842	3,289
1939						2,552	54,666	3,783	2,888

Source: Gosudarstvennyi arkhiv Rossiiskoi Federatsii (GARF) f. 9401, op. 1, d. 4157, ll. 201-5.

bara vill fortsätta att leva i sin skyddade verkstad, vilket duger för den vars politiska uppfattningar har mer gemensamt med religion (en *tro*) än med marxismen, men inte för den som vill förstå världen för att kunna förändra den.

Därför kommer vi i fortsättningen att plocka fram mycket ur den smutsiga byk som forskare som Getty m fl gräver fram. – Varför? Jo, därför att sanningen måste fram, oavsett om den är obekvämlig eller inte!

Nedan återges en översättning av introduktionen (första kapitlet) i *The Road To Terror*. Här berättas den sorgliga historien om Alexander Julevitj Tivel. Han var ingen höjddare i kommunistpartiet, utan en byråkrat på ”mellannivå”, som drogs med i den infernaliska häkkittel som hemsökte Sovjetunionen under åren 1936-38 och där Moskvarättegångarna bara var dess utåt mest synliga uttryck. Liksom de flesta som anklagades i Moskvarättegångarna, blev Tivel skjuten och hans hustru skickades till Gulag (hon betraktades som hustru till en ”folkfiende”), medan hans unge son placerades på barnhem – ett öde som drabbade hundratusentals andra partimedlemmar under dessa år (Bucharin och hans familj röntes samma öde, för att bara nämna en av höjdarna i sammanhanget).

Tivels historia är tyvärr typisk för tidsperioden 1936-38. Han hade 100000-tals olycksbröder (Naumov/Getty har kommit fram till att över 680 000 personer avrättades under åren 1937-38, då ”den stora terrorn” kulminerade – se not 4 för detaljer).

Är det samhälle som krossade Tivel och hans familj det slags samhälle som Sousa & Co vill ha? Jag tvivlar på det: det är (förhoppningsvis) så att de helt enkelt inte vet bättre. Stalins Sovjet är närmast motsatsen till det som socialister och kommunister alltid kämpat och kämpar för: ett samhälle med frihet, demokrati, jämlikhet, mänsklighet, materiellt överflöd osv, *inte* diktatur, fångläger, tortyr, avrättningar av oliktänkande, personkult etc.

5 juli -06, uppdaterad 2 april -07

Martin Fahlgren

Om Alexander Julevitj Tivel ur Oleg Naumov & J A Getty, *The Road to Terror*

”Folkfienden” Alexander Julevitj Tivel avrättades av en av hemliga polisens exekutionspatruller en dag i början av mars 1937, en dag som inte skakade världen.

Tivel var journalist och redaktör och byråkrat på mellannivå, en ringa figur vars bedrifter ingalunda är framträdande i arkiven från hans tidsperiod. Han återfanns inte i den stalinistiska maktens korridorer. Men just därför är hans historia värd att berätta: han är en sorts sovjetisk vemsomhelst. Av någon orsak – eller av ingen orsak – blev Tivel en av de trekvarts miljoner medborgare som avrättades under 1937 och 1938, många utan rättegång eller andra domstolsförhandlingar, alla i namn av att rensa kommunistpartiet och Sovjetunionen från diverse diffust ”kontrarevolutionära” element. Hans livshistoria är historien om den stalinistiska terrorn i liten skala.

Tivel föddes just efter sekelskiftet i Baku, inte långt från den plats där en ung Stalin strävade efter en karriär som underjordisk revolutionär. Hans föräldrar arbetade som tjänstemän i ett aktiebolag, men Alexanders möjligheter verkade begränsas av att han föddes i en judisk familj på landsbygden. Men han var ett duktigt barn och redan som ung hade han på något sätt lyckats lära sig engelska, tyska och franska hjälpligt.

Han var också politisk. Sexton år gammal anslöt han sig till en sionistisk studentorganisation i Baku. Med dessa dubbla hinder – tsarsystemet hade föga användning för politiskt aktiva judar från imperiets icke-ryska delar – slutade han gymnasiet arton år gammal och undrade vad han skulle göra med sitt liv. Den avgörande faktorn visade sig vara året för hans examen, 1917, året för den ryska revolutionen.

Vi känner inte till vilken roll han spelade under de dramatiska händelserna detta år, men 1918 arbetade han först i Pjatigorsk-sovjetens militära kansli och sedan i Moskva i den nya bolsjevikiska regeringens propagandadepartement. I slutet av året hade han inträtt i redaktionen för Sovjetregeringens pressagentur, ROSTA. Under ryska inbördeskriget (1918-21) arbetade han som korrespondent för ROSTA och för flera sovjetiska tidningar i Moskva, Volga-regionen och Tasjkent. Hans språkkunskaper och skicklighet som redaktör innebar att han var värdefull för den nya regimen som var i desperat behov av dessa talanger.

Efter inbördeskriget arbetade Alexander Tivel som redaktör och skribent för Kommunistiska internationalen (Komintern) i Moskva, där han träffade och gifte sig med Eva Lipman. 1925 flyttade han till Leningrad för att arbeta på *Leningradska Pravdas* utrikesredaktion, men 1926 fick han återvända till Moskva för redaktionsarbete i kommunistpartiets centralkommittés sekretariat och i centralkommitténs kultur- och propagandadepartement. Trots att han tidigare hade arbetat för kommunistiska tidningar, hade han aldrig gått med i partiet. Men det nya arbetet i centralkommitténs apparat krävde att han var medlem. Hans erfarenhet som redaktör och hans språkkunskaper gjorde honom till en värdefull arbetare, och efter en specialorder från centralkommitténs sekretariat släpptes han i december 1926 in direkt i partiet, utan den obligatoriska perioden som medlemskandidat. Under de följande tio åren fortsatte Tivel att arbeta i partihögkvarteret i Moskva, och hade så småningom avancerat till posten som assisterande chef för centralkommitténs internationella informationsbyrå.

På ytan verkade hans meritlista exemplarisk.

Förvisso hade Tivel mellan 1930 och 1936 fått tre reprimander från partiet för mindre förseelser som att ha slarvat bort telegram eller tappat bort sin partibok, men det var inte ovanligt att partimedlemmar hade flera sådana små plumpar i sin meritlista. Men bakom scenen skärskådade partiets alltmer misstänksamma partitoppar de lägre placerade byråkraternas förflutna. Normala arbetsrelationer med politiskt oliktänkande eller personer som lidit nederlag i de politiska intrigerna granskades allt noggrannare och gavs illvilliga tolkningar. Tivel hade två sådana suspekta omgången i sitt förflutna. Under året i Leningrad 1925 hade han arbetat tillsammans med anhängare till den vänsteroppositionelle Grigorij Zinovjev. Tivel hade befunnit sig på fel plats i fel ögonblick: eftersom Zinovjev vid denna tidpunkt var partiledare i Leningrad, kontrollerade hans anhängare naturligtvis tidningsredaktionen där Tivel arbetade. Och 1936 var Tivels direkt överordnade i informationsbyrån ex-trotskisten Karl Radek, välkänd och bitisk kritiker av Stalin på 20-talet.

Misstankarna nådde nya höjder i efterdyningarna till skådeprocessen i augusti 1936 mot Zinovjev och andra före detta vänsteranhängare. De oliktänkande hade dömts till döden, och i kölvattnet till rättegången gjordes en intensiv granskning av personer som Radek, som hade stött vänsteranhängarna. I slutet av augusti arresterades Radek. Samtidigt greps Tivel av den hemliga polisen NKVD. Hans hustru och unge son skulle aldrig se honom igen.

De följande sex månaderna förhördes Tivel i fängelset. Vi känner inte till om han torterades fysiskt av förhørsledarna, men det finns fullt tillräckligt med bevis för att det gjordes mot ett oräkneligt antal andra fångar. Till och med höga ämbetsmän som hade arresterats misshandlades, eller som Molotov uttryckte det ”blev bearbetade”.⁵ Tio år senare beskrev en högt placerad polistjänsteman förhörsmetoderna i ett brev till Stalin. Först erbjöds fångarna bättre förhållanden – bättre mat, brev och så vidare – i utbyte mot ett erkännande. Om detta misslyckades följde vädjanden till fångens samvete och familjens välbefinnande. Nästa steg var isoleringscell utan motion, säng, tobak eller sömn i upp till tjugo dagar. Maten begränsades till trehundra gram bröd om dagen, och ett mål varm mat var tredje dag. Slutligen tilläts användande av ”fysiska påtryckningar” i enlighet med ett

⁵ Felix Tjujev, *Sto sorok besed s Molotovym*, Moskva 1991, s 410-12.

centralkommittébeslut 10 januari 1939.⁶ Dessa metoder åsyftar en senare, mindre förfärlig period. Rutinerna var knappast mildare på 30-talet, när Tivel var arresterad.

1936 nådde den stalinistiska ledningens paranoia nya höjder. En arresteringsvåg uppslukade tidigare oliktankande i partiet, både till höger och vänster. Många framstående bolsjeviker med ett oppositionellt förflutet blev satta i fängelse, inklusive diplomaten Grigorij Sokolnikov och ställföreträdande kommissarie för den tunga industrin Georgij Pjatakov. Alla anklagades för de mest fantastiska brott: sabotage, spioneri, och ett antal andra förräderier. Den bolsjevikiska eliten åt upp sig själv.

Till och med inom centralkommittén där Tivel hade arbetat nådde vågen av misstankar närmast löjliga proportioner. Under en av dessa vågor av paranoia kom någon ihåg att två partiarbetare inom den centrala apparaten, två unga kvinnor vid namn Toropova och Lukinskaja, hade setts tillsammans med Tivel vid en fest. M F Sjkirjatov, högste ordförande i partiets kontrollkommission, skickade genast en not till NKVD och begärde att Tivel skulle utfrågas om kvinnorna. Han uttryckte också frustration över att ”vi inte kan bekräfta alla som Tivel dansade med”.

7 mars 1937 svarade NKVD att Alexander Tivel inte hade rapporterat något misstänkt om kvinnorna. Men Högsta domstolens militärkollegium dömde Tivel inte bara för att känna till terroristernas avsikter att mörda bolsjevikedare, utan även för att direkt ”förbereda genomförandet av en terroristhandling mot [NKVD:s chef N I] Jezjov.” Tivel avrättades troligen redan samma dag. Till skillnad från många andra som plågades och torterades av NKVD hade han inte erkänt.

Men historien om Tivel slutar inte där. Den terror som svalde individer krossade också deras familjer. Omedelbart efter arresteringen av Tivel hade hans hustru avskedats från sitt arbete ”av politiska orsaker”, och hon upptäckte att det inte gick att få något arbete med denna anmärkning i sina vitsord. Strax efteråt vräktes hon från sin lägenhet i Moskva, och ställd utblottad ”på gatan” flyttade hon tillsammans med sin sjuklige son in i sin mors trånga lägenhet. Men i maj 1937 förvisades Eva Tivel och hennes son från Moskva till det fjärran Omsk i Sibirien. Hennes mor förlorade sin lägenhet och förvisades tillsammans med sin dotter och dotterson, uppenbarligen på grund av att hon hade hjälpt dem.

I oktober 1937 arresterades Eva Tivel själv i Omsk. Efter åtta månader i fängelset i Tobolsk, dömdes hon av NKVD:s speciella råd (som hade makt att döma till och med personer som inte begått några brott) till åtta års arbetsläger för att ha varit ”familjemedlem till en fosterlandsförrädare”. Terrorns omänskliga krossande upphörde inte ens där. Strax efter arresteringen av Eva anlände NKVD till hennes mors lägenhet och förde Tivels nioårige son till ett barnhem. Han träffade inte sin mor igen förrän han var i tjugofemårsåldern.

Efter att ha fullgjort sina åtta år i lägret fick Eva, som så många andra, straffet förlängt: ytterligare åtta års förvisning till Sibirien. Hon frisläpptes först 1953, året då Stalin dog, och återvände till Moskva.

Hon inledde snart en kampanj för att rentvå sin makes namn. Liksom miljontals andra som under årtionden fortsatte att lida under trettioalets terror, betecknades hennes tjugofemårige son fortfarande som ”barn till en folkfiende”. Från och med början av 1955 började Eva skriva brev till olika myndigheter och försökte postumt återupprätta Alexander Tivel ”för att undanröja denna falska dom mot min sons far”. Processen gick sakta och Eva anslöt sig till den härskara av änkor, släktingar, och före detta dömda som mödosamt traskade från ämbetsverk till ämbetsverk i sitt sökande efter rättvisa. 23 maj 1957, tjuugo år efter avrättningen av Tivel och efter Evas många brev och överklaganden, upphävdes slutligen domen mot Tivel och hans uteslutning ur partiet. Kortfattat

⁶ Not från V Abakumov till Stalin 17 juli 1947. *Tsentrálnaia chraneniia sovremennoi dokumentatsii* (hädanefter TsKhSD), *fond 89, opis' 18, delo 12*. Det har hittills inte gått att hitta någon kopia av centralkommitténs cirkulär som godkände ”fysiska påtryckningar”.

och på ett sätt som alltid döljer så mycket, förklarade Högsta domstolen bara att hans dom från 1937 ”hade grundat sig på motsägelsefulla och tveksamma uppgifter.”⁷

Översättning *Göran Källqvist*

⁷ Berättelsen om Tivel finns i hans partidossier i *RtsChIDNI* [РЦХИДНИ], *fond 589, opis 3, delo 1466*.